

Міністерство освіти і науки України  
Тернопільський державний технічний університет імені  
Івана Пулюя

МАТЕРІАЛИ СЕМІНАРІВ  
З ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Семінар 6

**Досвід роботи інституційного  
репозитарію НАУКМА – eKMAIR**

Для викладачів, аспірантів, студентів

Тернопіль, 2009

Досвід роботи інституційного репозитарію НАУКМА – eKMAIR / Шкодзінський О. К.,  
Онисько Г. Я. – Тернопіль: ТДТУ, 2009.

Розробили:

Шкодзінський О. К., к. т. н., доц. каф. автоматизації технологічних процесів і  
виробництв.

Онисько Г. Я., директор науково-технічної бібліотеки.

Дані матеріали підготовлені на основі інформації, отриманої з сайтів наукової  
бібліотеки НАУКМА <http://www.library.ukma.kiev.ua/> та Міжнародного фонду  
«Відродження» <http://www.irf.kiev.ua/> та виступів Т.О.Ярошенко на семінарі в ТДТУ  
імені Івана Пулюя 19.11.2008 р.

Дана робота виконана за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження»  
в рамках грантів №39091 та №39229 «Створення та забезпечення роботи репозитарію  
відкритого доступу Тернопільського державного технічного університету ім. І.  
Пулюя».

## **Зміст**

---

Про це видання.....	6
Створення eKMAIR та його завдання.....	7
Семінари, що ініціювали створення перших інституційних репозитаріїв в Україні .....	8
Спільноти eKMAIR.....	12
Загальні принципи розміщення матеріалів та політики в eKMAIR.....	13
Перелік посилань .....	17

## Про це видання

---

У Тернопільському державному технічному університеті імені Івана Пулюя (ТДТУ), одному з провідних вищих технічних навчальних закладів західного регіону України, із 2008 року тривають роботи з впровадження, розвитку та популяризації інституційного репозитарію (ELARTU). Одним з етапів цього проекту є видання методичних вказівок щодо роботи з ELARTU та проведення протягом весни-літа 2009 року серії семінарів для викладачів, аспірантів, студентів та всіх зацікавлених осіб регіону.

Семінари мають на меті:

- інформування потенційних користувачів про можливості й переваги відкритого доступу та зокрема ELARTU, проблеми захисту авторських прав при самоархівуванні наукових робіт тощо;
- навчання роботі з інституційними репозитаріями;
- обмін досвідом використання ELARTU;
- збирання відгуків користувачів для адаптації програмного забезпечення, процесів управління та нормативних документів до їх реальних потреб.

Частиною інформаційної підтримки семінарів є публікація матеріалів за тематикою кожного семінару з оглядом поточної ситуації в Україні та світі. Одним із таких видань і є дана робота.

Автори висловлюють вдячність Міжнародному фонду «Відродження» за фінансову підтримку проекту впровадження інституційного репозитарію ТДТУ та видання матеріалів семінарів. У відповідності з ідеєю відкритого доступу, всі матеріали семінарів доступні безкоштовно в ELARTU на сайті <http://elartu.tstu.edu.ua>.

## Створення eKMAIR та його завдання

---

Репозитарій Києво-Могилянської академії (eKMAIR- Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository) було започатковано у 2006 р. Він накопичує, зберігає, розповсюджує та забезпечує довготривалий, постійний та надійний доступ до наукових досліджень професорсько-викладацького складу, співробітників та студентів університету. Цей репозитарій є одним з перших українських електронних архівів створених у вищому навчальному закладі. Цей сервіс пропонується через бібліотеку університету.

### **Мета eKMAIR:**

- Шляхом створення, збереження та надання вільного доступу до наукової інформації, досліджень університету українській та світовій науковій спільноті сприяти розвитку науки та освіти України та світу.
- Спонукати українську інформаційну, наукову та освітню спільноту до активних дій та кооперації в напрямку вільного поширення (доступу) до наукових інформаційних ресурсів університетів, як основних наукових установ, задля соціальної трансформації ролі науки у сучасному суспільстві.

### **Завдання eKMAIR:**

- Створення організаційної, технічної, інформаційної інфраструктури Інституційного репозитарію Національного Університету «Києво-Могилянська академія» для розвитку та поширення наукових публікацій у відкритому доступі, збільшення впливу наукових досліджень університету шляхом забезпечення вільного доступу та розширення аудиторії їхніх користувачів (науковців, студентів, викладачів, інформаційних працівників України та світу).
- Накопичення, збереження, розповсюдження та забезпечення довготривалого, постійного та надійного доступу до наукових досліджень професорсько-викладацького складу, співробітників та студентів Університету.
- Забезпечення середовища, що дозволяє науковим підрозділам університету, співробітникам та студентам легко розміщати наукові дослідження в

електронній формі в надійний та добре організований архів і стимулювати та забезпечувати відкритий доступ до їхніх наукових досліджень. [1]

Інституційний репозитарій eKMAIR реалізується на програмному забезпеченні DSpace, розробленому та підтримуваному Масачусетським інститутом технологій і Хьюлет Паккард (<http://www.dspace.org/>).

## **Семінари, що ініціювали створення перших інституційних репозитаріїв в Україні**

---

18 грудня 2007 р. Громадська організація Асоціація «Інформатіо-Консорціум», Наукова бібліотека Національного університету Києво-Могилянська академія та Міжнародний фонд «Відродження» провели семінар «АВТОРСЬКЕ ПРАВО В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: Правові та організаційно-методичні питання створення електронних ресурсів відкритого доступу (інституційних репозитаріїв, електронних журналів, електронних бібліотек тощо)». [3]

На семінарі розглядалися:

- організаційно-методичні питання та проблеми створення інституційних репозитаріїв;
- законодавство України про авторське право і функціонування електронних ресурсів відкритого доступу;
- адаптація Creative Commons в Україні;
- типові (нормативно-правові) документи (положення про інституційний репозитарій, авторський договір тощо);
- досвід реалізації на практиці електронних ресурсів відкритого доступу в університетах та наукових установах України та світу: проблеми та їх вирішення.

Програма і матеріали семінару містяться на сайті Громадської організації Асоціація «Інформатіо-Консорціум», [http://www.informatio.org.ua/HTML/UKR/seminar\\_ukr.html](http://www.informatio.org.ua/HTML/UKR/seminar_ukr.html), а саме [2]:

1. Деякі юридичні аспекти використання об'єктів авторського права в мережі Інтернет. - Столяренко, Олексій : Державний департамент інтелектуальної власності МОН України.

2. Електронні ресурси та їх ліцензійне використання. - п. Васильєв, Олексій : Асоціація "Інформатіо-Консорціум".

3. Ліцензії для розміщення наукових і навчальних матеріалів у репозитаріях відкритого доступу і для публікації в журналах відкритого доступу: міжнародна практика і рекомендації для України. - Кучма, Ірина: Міжнародний фонд "Відродження".

4. Правові та організаційно-методичні питання створення електронних ресурсів.- п. Чьочь, Вікторія: Інститут математичного моделювання "ФРАКСІМ" (т.о.в.).

5. Открытая электронная библиотека диссертаций РГБ: опыт создания и взаимодействия с правообладателями.- Авдеева, Нина: Российская Государственная библиотека (г.Москва, РФ) .

6. Проблеми авторського права в Інституційному репозитарії. На прикладі Електронного архіву Національного університету "Києво-Могилянська академія"-eKMAIR.- Бруй, Оксана: Наукова бібліотека НаУКМА.

7. Репозитарий Института биологии южных морей НАН Украины.- Акимова, Ольга: Институт биологии южных морей НАН Украины.

30 травня 2008 у бібліотеці Тетяни та Омеляна Антоновичів Наукової бібліотеки Національного університету "Києво-Могилянська Академія" (м.Київ, вул. Сковороди, 2) відбувся семінар "Розширення доступу до наукових публікацій" та презентація науково-освітніх архівів/репозитаріїв відкритого доступу.

Організатори семінару: Асоціація "Інформатіо-Консорціум", Інститут програмних систем Національної Академії Наук України, Міжнародний фонд "Відродження", Наукова бібліотека Національного університету "Києво-Могилянська Академія", Український католицький університет, Центр гуманітарних досліджень Львівського Національного університету ім. І.Франка.

Оксана Бруй (Наукова бібліотека Національного університету "Києво-Могилянська Академія") та Олексій Васильєв (Асоціація "Інформатіо-Консорціум"), Ростислав Хомик (Український католицький університет, <http://repository.ucu.edu.ua>) і

Олена Галета та Євген Гулевич (Центр гуманітарних досліджень Львівського Національного університету ім. І.Франка, <http://www.humanities.org.ua>) презентували результати своїх проєктів створення інституційних архівів/репозитаріїв відкритого доступу в Україні: юридичні, процедурні та технічні аспекти створення університетських репозитаріїв відкритого доступу. А Володимир Яцевський, Національний університет "Києво-Могилянська Академія", презентував загальні аспекти створення інституційного репозитарію.

Валерій Резніченко, Галина Проскудіна, Кузьма Кудім та Олександр Новицький (Інститут програмних систем НАН України) презентували концепцію створення наукової електронної бібліотеки НАН України, розповіли про досвід створення наукової електронної бібліотеки на Greenstone (<http://greenstone.isofts.kiev.ua>) та на Eprints (<http://eprints.isofts.kiev.ua/>), а також Ініціативу про відкритих архівів і подальший розвиток протоколу OAI-PMH.

Ірина Кучма, Міжнародний фонд "Відродження", презентувала конкурс "Відкритий доступ та соціально збалансовані права інтелектуальної власності" та можливостей фінансування проєктів з розвитку відкритого доступу в Україні, та коротко торкнулася переваг навчальних матеріалів у відкритому доступі на прикладі проєкту Connexions (<http://cnx.org>). Святослав Сурма, видавництво "Коло", підтвердив зацікавленість університетських видавців проєктами відкритого доступу.

Відкритий доступ — це безкоштовний доступ читачів до якісної наукової літератури у публічному Інтернеті з правом читати, завантажувати, копіювати, поширювати, друкувати, шукати, посилатися на повнотекстові статті, індексувати, тощо, тобто використовувати з будь-якою законною метою без фінансових, юридичних чи технічних перешкод (Будапештська Ініціатива Відкритого Доступу).

Мета семінару: Розширити можливості доступу до інформації (насамперед наукової) для її ефективного використання у вирішенні актуальних проблем українського суспільства.

Учасники семінару визначили перелік поточних проблем та шляхів їхнього вирішення:

Проблеми:



Складність інсталяції сервера програмних продуктів. Недоліки локалізації програмного забезпечення і брак деяких потрібних полів (де зазначити наукового керівника дипломної роботи, де розмістити відгук наукового керівника, тощо).

Нечітке розуміння дії авторського права на твори в електронному вигляді та депозиту в електронному вигляді (авторський договір про передачу невиключних прав зараз замінюють ліцензією, проблема з науковими записками – як запитати у кожного автора дозвіл?).

Бракує якісних показників інформатизації університету і чіткої оцінки професійної діяльності в університеті. Персональний комп'ютер все ще не теперішній засіб обробки інформації (створив і одразу розмістив документ в архіві). Брак потужностей університетів (сервер і фахівці).

Як навчити науковців самих архівувати свої роботи? Брак досвіду роботи кафедр з форматом pdf. Брак консультантів для підтримки користувачів.

Брак фінансування.

Було вироблено пропозиції щодо вирішення цих проблем:

Написати Політику інсталяції сервера програмних продуктів (Інструкції – що за чим робити) та створити інсталяційний пакет. Домовитися про централізоване редагування локалізації і всім користуватися відредагованим текстом.

Підготувати ліцензійний договір у співпраці з Державним департаментом з інтелектуальної власності.

Провести аналіз вигід і витрат (наприклад, вигоди – економія паперу, матеріали не губляться і легко редагуються, студентам цікавіше, більше ходять на лекції і вищий рейтинг викладачів при опитуванні, студенти розповідають, цитування, економічні вимоги – захист дисертації, поновлення контракту). Підготувати відповіді на запитання: Що таке інституційний репозитарій, навіщо він університету і як університетська бібліотека може його створювати – процедури, політики і принципи. Як кафедра може створювати репозитарії і навіщо вони їй. Пояснити, що таке репозитарій, і чим він відрізняється від депозитарію. Рекомендувати політику самоархівування в організації – як приклад наведено Центральний економіко-математический институт (ЦЭМИ) РАН (<http://www.cemi.rssi.ru/>)

Запровадити оперативний обмін інформацією – створити вікі Репозитарії відкритого доступу в Україні, видання друкованих матеріалів. Проведення практичних семінарів для науковців і адміністраторів.

Можливості фінансування в рамках Сьомої рамкової програми ЄС, фінансування від МФВ та Інформаційної програми ІВС. [4]

## **Спільноти eKMAIR**

---

Створення та існування спільнот eKMAIR регламентується наступними положеннями:

- Зареєстрований для участі в eKMAIR науковий підрозділ НаУКМА, напр., факультет, кафедра, центр, інститут чи інша наукова група або особа, що займається та продукує наукові роботи.
- Будь-який науковий, департамент, програма, дослідницький центр, інститут і т.д. університету має право брати участь в eKMAIR як «спільнота».
- Кожна така спільнота має бути компетентною призначити координатора, який може працювати з бібліотекою для підтримки eKMAIR.
- Замовити створення спільноти в інституційному репозитарії можна, заповнивши Реєстраційну форму спільноти eKMAIR та надіславши її координатору по роботі із спільнотами.
- Кожна спільнота може виділяти в інституційному репозитарії окремі колекції. Як критерій виокремлення колекції в спільноті може бути: тема, призначення, формат чи ін. підпорядкована одиниця наукового підрозділу.

### **Структура eKMAIR**

У структуру eKMAIR входять наступні спільноти:

- Бібліотека;
- Кафедра екології Факультету природничих наук;
- Кафедра історії Факультету гуманітарних наук;
- Кафедра культурології Факультету гуманітарних наук;
- Кафедра мережних технологій факультету інформатики;
- Кафедра політології Факультету соціальних наук і соціальних технологій;
- Колекція випускників НаУКМА;
- Колекція науковців НаУКМА;
- Могилянська школа журналістики;

- Факультет гуманітарних наук;
- Факультет економічних наук;
- Факультет інформатики;
- Факультет правничих наук;
- Факультет соціальних наук та соціальних технологій;
- Центр досліджень історії та культури східноєвропейського єврейства;
- Центр європейських гуманітарних досліджень.

Станом на 1 вересня 2009 в eKMAIR розміщено 133 назви, зареєстровано 70 авторів та діє 17 спільнот [1].

## **Загальні принципи розміщення матеріалів та політики в eKMAIR**

---

Робота при розміщенні у репозитарії повинна відповідати наступним вимогам:

- Робота мусить бути повністю або частково створена чи фінансована університетом, будь-яким його підрозділом, співробітниками чи студентами. Студенти магістеріуму можуть розміщати роботи в інституційному репозитарії за рекомендаціями членів спільноти.
- Робота повинна носити науковий, освітній чи дослідницький характер.
- Для кращого забезпечення довготермінового зберігання робота повинна бути представлена в цифровій формі в одному із форматів, рекомендованих в Політиках репозитарію.

### **ПОЛІТИКИ eKMAIR**

З розвитком IP всі політики можуть переглядатися та змінюватися.

#### **Політика щодо колекції інституційного репозитарію:**

- IP університету є цифровою колекцією (архівом), що збирає, зберігає та забезпечує постійний та надійний доступ до наукових матеріалів, досліджень, створених та проведених науковцями і студентами університету;
- Управління цифровим змістом колекції здійснюється науковими спільнотами IP, підтримується інституцією та є довготривалим і постійним;
- IP доповнює традиційні наукові видання університету і забезпечує можливість збирати матеріали нових актуальних досліджень.

#### **Політика щодо змісту інституційного репозитарію**

- В колекції розміщуються електронні дослідження, створені науковцями, співробітниками та студентами університету;
- Депозиторами можуть бути науковці, офіційно не зареєстровані як співробітники університету, якщо вони є співавторами університетських авторів чи тісно пов'язані з університетом, наприклад, заслужені професори, особи, що мають почесні посади в університеті, чи випускники університету. Зміст колекції не обмежується типами матеріалів.

### **Політика щодо форматів**

- Розміщення матеріалів в інституційному репозитарії не обмежується якимось видом цифрового матеріалу (наприклад, текстові файли, чи звукові файли, чи відео файли);
- Інституційний репозитарій підтримує всі файлові формати, в яких створені ресурси;
- Матеріали в інституційний репозитарій будуть зберігатися з використанням найкращих практик управління даними та цифрового збереження;
- Однак, рекомендуються для використання певні формати в кожному з видів:

#### **Формати, що рекомендуються для застосуванні, при розміщенні матеріалів**

<b>Матеріал</b>	<b>Назва формату</b>	<b>Розширення</b>
Текст	Adobe PDF	pdf
Презентація	Microsoft Powerpoint	ppt
Таблиці	Microsoft Excel	xls
Зображення	JPEG, GIF	jpg, gif
Аудіо	MP3	mp3
Відео	AVI	avi

### **Політика щодо метаданих**

- Розміщення матеріалів в eKMAIR вимагає заповнення основного набору полів метаданих (описової інформації). Деякі з цих метаданих можуть автоматично генеруватися програмним забезпеченням (DSpace), що використовується в eKMAIR, інші повинні бути заповнені депозитором під час процесу розміщення матеріалу до репозитарію;
- Використання елементів необхідних метаданих допомагає користувачу доступатися до архівованих робіт та забезпечувати інформацією, потрібною для підтримки безперервного доступу до операцій управління та зберігання;

- Деякі поля метаданих є обов'язковими для заповнення, деякі – факультативними.

#### Поля метаданих обов'язкові для заповнення

Поле	Заповнює депозитор автоматично DSpace	Повторюване / неповторюване	Текст вноситься вручну / контролюється списками
Назва	Депозитор	Повторюване (для іншого варіанту назви)	Вноситься
Тип ресурсу	Депозитор	Повторюване	Контролюється
Формат ресурсу	DSpace	Повторюване (якщо до одного ресурсу включено декілька файлів)	Контролюється
Розмір ресурсу	DSpace	Повторюване (якщо до одного ресурсу включено декілька файлів)	Контролюється
Дата публікації / розповсюдження	Депозитор	Не повторюване	Контролюється
Предмет (ключові слова)	Депозитор	Повторюване.	Вноситься
Постійний URL	DSpace	Не повторюване	Контролюється

#### Поля метаданих факультативні для заповнення

Поле метаданих	Рекомендації застосування для	Повторюване/не повторюване поле	Текст вноситься вручну / контролюється списками
Автор	Для ресурсів, що мають автора/ів	Повторюване	Вноситься
Основна мова ресурсу	Для всіх текстових ресурсів	Не повторюване	Контролюється
Анотація укр. мовою	Для всіх ресурсів	Не повторюване	Вноситься
Анотація англ. мовою	Для всіх ресурсів	Не повторюване	Вноситься
Редактор	Для всіх ресурсів, що мають редактора	Повторюване	Вноситься
Науковий керівник	Для всіх ресурсів, що мають наукового керівника	Неповторюване	Вноситься
Інші особи	Для всіх ресурсів, що мають відповідальними за зміст осіб, інших ніж автори, редактори, наукові керівники.	Повторюване	Вноситься
Публікаційний	Для всіх ресурсів,	Не повторюване	Контролюється

статус	опублікованих раніше, в процесі публікації чи публікується вперше в еКМАІR		
Рецензований	Для всіх ресурсів, опублікованих раніше чи в процесі публікації	Не повторюване	Контролюється
Посилання	Для раніше опублікованих ресурсів	Не повторюване	Вноситься
Видавець	Для раніше опублікованих чи розповсюджених ресурсів	Не повторюване	Вноситься
Серії та номери звіту	Для серійних ресурсів (наприклад, серій робочих матеріалів)	Повторюване	Вноситься
Ідентифікатори	Для ресурсів з ідентифікаторами такими, як ISBN чи DOI, для опублікованих версій ресурсу	Повторюване	Контролюється
Спонсор	Для ресурсів, що базуються на роботі, спонсорованій чи підтримуваній організацією чи агенцією поза університетом.	Повторюване	Вноситься

### Політика щодо відкликання матеріалів з еКМАІR

- У деяких випадках може виникнути необхідність відкликати матеріал з репозитарію.

**Відклики можуть ініціюватися:** депозитором, університетом чи в правовому порядку.

- **Причиною** для відклику може бути публікація статті у видавництві, яке не дозволяє розміщення препринтів чи представлення документів в інших системах.
- Всі запити на відклик проходять через координатора репозитарію.
- Після відкликання матеріалу з інституційного репозитарію, копія утримується в архіві, що є недоступним для широкого загалу, але залишається представленою в репозитарії метаданими (описовою інформацією) та приміткою про відклик матеріалу в місці посилання на об'єкт.

## Перелік посилань

---

1. Електронний архів Національного університету «Києво-Могилянська академія». Про eKMAIR [Електронний ресурс] - Режим доступу : URL : [http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/docs/eKMAIR\\_i.jsp](http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/docs/eKMAIR_i.jsp) - Назва з екрану
2. Новини. Семінар «Авторське право в цифровому середовищі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : [http://www.ukma.kiev.ua/news/news\\_detailed.php?id=845](http://www.ukma.kiev.ua/news/news_detailed.php?id=845). – Назва з екрану.
3. Відбувся семінар «Авторське право в цифровому середовищі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://nauka.profi.net.ua/index.php?newsid=1173167157>. – Назва з екрану.
4. Відбувся семінар "Розширення доступу до наукових публікацій" та презентація науково-освітніх архівів/репозитаріїв відкритого доступу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.irf.kiev.ua/ua/programs/scaap/news/?doc:int=5699>. – Назва з екрану.
5. Бруй О. Проект інституційного репозитарію НаУКМА - eKMAIR [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/handle/123456789/98>. – Назва з екрану.
6. Ярошенко Т. Наукова інформація у відкритому доступі: нові моделі комунікації в інформаційному суспільстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/handle/123456789/173>. – Назва з екрану.
7. Бруй О. Інституційний репозитарій : перші кроки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/handle/123456789/7>. – Назва з екрану.
8. Ярошенко Т. Відкритий доступ: Історія та сучасні проекти в Україні та світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/handle/123456789/189>. – Назва з екрану.
9. Ярошенко Т. Відкритий Доступ до наукової інформації: філософія, політика та практика. Проекти Відкритого Доступу в Україні [Електронний ресурс]. –

- Режим доступу : URL :  
<http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/handle/123456789/215>. – Назва з екрану.
10. Бруй О. Відкритий доступ до наукової інформації: університетські відкриті архіви [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL :  
<http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/handle/123456789/8>. – Назва з екрану.
11. Бруй О. еКМАIR - як модель університетського інституційного репозитарію: основні принципи й політики організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/handle/123456789/9>. – Назва з екрану.
12. Ярошенко Т. Проект Электронного открытого архива Национального университета “Киево-Могилянская академия” еКМАIR [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL :  
<http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/handle/123456789/119>. – Назва з екрану.
13. Ярошенко Т. Відкритий доступ до наукової інформації: роль для сучасного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL :  
<http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/handle/123456789/221>. – Назва з екрану.